

Ammattikorkeakoulujen musiikin alan opettajien työ murroksessa

Airi Hirvonen

Johdanto

Suomalaisessa korkeakoulutusjärjestelmässä on tapahtunut suuria muutoksia 1990-luvulta alkaen. Suomen ammatillisen koulutuksen rakenteet uudistettiin, ja keskeistä tässä prosessissa oli alueellisten monialaisten ammattikorkeakoulujen perustaminen. Ammattikorkeakoulu-uudistuksen suunnittelu käynnistyi Suomessa 1980-luvun lopulla (ks. esim. Lampinen & Savola 1995; Lampinen 2000). Raivolan, Kekkosen, Tulkin ja Lyytisen (2001, 129 - 132) mukaan uudistuksen tavoitteissa oli keskeistä muun muassa koulutuksen tason nostaminen, erillisten oppilaitosten kokoaminen alueellisiksi ja monialaisiksi ammattikorkeakouluiksi ja työelämäyhteyksien vahvistaminen. Ammattikorkeakoulujen tehtävät määritellään ammattikorkeakoululaissa (L351/2003).

Uudistus oli merkittävä myös opetushenkilöstön näkökulmasta, koska ammattikorkeakoulussa opettajien muodolliset kelpoisuusvaatimukset ovat selkeästi aiempia keskiasteen opettajien vaatimuksia korkeammat (ks. ammattikorkeakouluasetus A 352/2003). Edellä kuvatuilla muutoksilla on ollut tuntuja vaikutuksia myös taidealan koulutukseen. Musiikin alalla merkittävin näistä rakenteellisista muutoksista on ollut instrumenttipedagogien koulutuksen siirtyminen konservatorioista monialaisiin ammattikorkeakouluihin. Tämän seurauksena korkeakouluasteella instrumenttipedagogikoulutusta hoitavien opettajien tietotaitoon ja kelpoisuuksiin kohdentuu uusia ammatillisia vaatimuksia. Ammattikorkeakoulu-uudistuksessa tavoiteltu opetuksen tason nostaminen on edellyttänyt opettajien sisällöllisen ja menetelmällisen osaamisen jatkuvaa kehittämistä. Suunnittelu- ja kehittämistehtävät ovat entistä enemmän osa jokaisen opettajan työtä. Uudet kelpoisuusvaatimukset ovat tarkoittaneet useiden opettajien kohdalla myös akateemista jatkokouluttautumista. Jatkuvan kehittämisen haaste ja uudistava työorientaatio edellyttävät opettajilta elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti jatkuvaa kouluttautumista sekä lisääntyvää verkostoitumista ja yhteisöllisten toimintatapojen käyttöä.

Musiikin alan opettajien työn lähtökohtia

Musiikin alan opettajien työ keskiasteella ja ammatillisella korkeasteella

Sibelius-Akatemian lisäksi instrumenttipedagogeja oli koulutettu konservatorioissa 1970-luvulta alkaen. Maininta konservatoriosta musiikin ammatillista koulutusta antavana oppilaitostyyppinä esiintyi ensi kertaa vuonna 1977 annetussa asetuksessa musiikkioppilaitosten valtionavustuksesta (A 486/1977). Ne instrumenttipedagogit, jotka sijoittuivat 1980- ja 1990-luvuilla konservatorioiden ammatillisiin opetustehtäviin, tekivät useimmiten opetustyötä saman viran puitteissa sekä musiikkiopistoasteella että ammatillisella korkeasteella. Työnkuva

koostui pääsääntöisesti opettamisesta, jonka osuus esimerkiksi lehtorin virassa oli 22 tuntia viikossa. Työajassa oli 90 tuntia muuta työtä koko lukuvuoden aikana.

Useissa tutkimuksissa on todettu, että ammatillisen opettajan työnkuva 1990-luvun alussa on ollut selvästi kapeampi kuin ammattikorkeakoulun opettajan vastaavat vaatimukset 2000-luvulle tultaessa, jolloin työssä on keskeistä muun muassa on asiantuntijuus ja oman työn ja työyhteisön suunnittelutehtävät (ks. esim. Jaatinen 1999, 88; Auvinen 2004, 367; Tiilikkala 2004, 213). Tätä kuvaa myös konservatorioiden virkaehtosopimus, jossa työmäärä määriteltiin opetusviikkotunteina ja suhteellisen pienenä muun työn osuutena. Musiikin alalla solistinen opetus on perustunut vuosisatojen ajan mestari-kisälli-perinteelle, jolloin opettajan ammattitaito on ollut nimenomaan tiedon ja käytännön taidon synteisiä. Uudessa ammattikorkeakoulukontekstissa säädökset määrittävät opettajien tehtävät ja työnkuvat huomattavasti laajemmiksi.

Ammattikorkeakoulu-uudistus musiikin alalla

Konservatorioiden toiminnan kehittämistä varten asetettiin 1990-luvulla opetushallituksen työryhmä, jonka linjauksia leimasivat muun muassa ehdotukset säästötoimenpiteistä ja koulutuksen volyymin vähentämisestä (Konservatoriotyöryhmän muistio 1993; ks. myös The Conservatories of Finland 1997).

Musiikkiala tuli 1990-luvun lopulla yhtenä viimeisimmistä osaksi ammattikorkeakoulujen koulutustarjontaa. Se ei ehtinyt mukaan 1990-luvulla toteutettuihin ammattikorkeakoulukokeiluihin. Ammattikorkeakoulun siirtymävaihe musiikin alan osalta oli toteutunut vuonna 1999, kun kaikkiaan 10 konservatorion musiikkipedagogi- ja muusikkokoulutus siirtyi ammattikorkeakouluihin. Uudessa tilanteessa kelpoisuusehtojen osalta maisterin tutkinto kelpoisti edelleen ammattikorkeakoulun lehtorin virkoihin, mutta yliopettajan virkoihin vaadittiin ja vaaditaan soveltuvaa lisensiaatin tai tohtorin tutkintoa. Osa opettajista oli valmiita hakeutumaan jatkokoulutukseen. Laakkonen (1999, 183) on todennut, että ammattikorkeakoulun siirtymävaiheen muutoksissa opettajat jakautuivat tiedostajiin, sopeutujiin ja perinteistä kiinnipitäjiin.

Ammattikorkeakoulun virassa siirryttiin heti niin sanottuun kokonaistyöaikaan. Tämä tarkoitti sitä, että opettajan vuosittainen työaika koostui 40 työviikosta, joiden laajuus on 40 tuntia, ja 12 vapaajaksoviikosta. Näin ollen koko työvuoden laajuus on 1600 tuntia. Vaikka palkkaus parani, työajan huomattava kasvu oli selkeä muutos aiempaan. Opettajien työnkuva alkoi koostua erilaisista kehittämistehtävistä ja nyt piti tehdä muutakin kuin opetustyötä.

Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystoiminta (T&K-toiminta) alkoi hakea muotoaan ensimmäisistä toimintavuosista alkaen. Tähän olennaisesti kuuluva hanketoiminta oli monelle musiikin alan opettajalle täysin uutta. T&K-toiminta on vakiinnutettu osaksi ammattikorkeakoulujen perustehtävää 2000-luvulla. Keskustelu asiasta on ollut jatkuvaa edelleen, vaikka musiikin alan koulutusta on ollut kymmenessä ammattikorkeakoulussa jo noin kymmenen vuoden ajan.

Tutkimusaineiston keruu

Ammattikorkeakoulu-uudistus on merkinnyt suuria muutoksia myös musiikin alan opettajien työssä. Tämän tutkimuksen keskeisinä kysymyksinä oli selvittää, mitä ammattikorkeakoulujen musiikin alan opettajat kertovat työstään ja miten he rakentavat ammatillista identiteettiään koulutusjärjestelmän murroksessa. Tässä tutkimuksessa haastateltaviksi valittiin musiikin alan neljä yliopettajaa ja neljä lehtoria viidestä eri ammattikorkeakoulusta eri puolilta Suomea. Kaikkien haastateltujen koulutustausta on Sibelius-Akatemiassa, jossa he olivat suorittaneet vähintään ylemmän korkeakoulututkinnon. Nauhoitettu haastatteluaineisto, kaiken kaikkiaan noin 11 tuntia, litteroitiin tekstiksi.

Haastateltavien valinnan perusteena oli tavoite löytää henkilöitä, joilla olisi mahdollisimman erilainen koulutus- ja työtausta oman pääinstrumentin ja työorganisaation näkökulmasta. Joissakin organisaatioissa oli vielä useita vuosia siirtymävaiheen (1999) jälkeenkin toteutettu ammattikorkeakoulun opetus ostopalveluna konservatoriosta, kun taas joissakin musiikin koulutuksen oma amk-organisaatio oli syntynyt heti. Kaikilla haastatelluilla oli takanaan pitkäaikoinen työura konservatoriossa, minkä jälkeen he ovat siirtyneet ammattikorkeakoulun palvelukseen. Haastattelut tapahtuivat marras-joulukuussa 2008. Tutkimuksessa käytettiin laadullista, narratiivista tutkimusotetta, jossa haastateltavien kokemukset ja niille annetut merkitykset ovat olennaisia. Ammatillinen identiteetti voidaan määritellä käsityksenä itsestään ammatillisena toimijana: millaisena henkilö pitää suhdettaan työhön ja ammatillisuuteensa ja millaiseksi hän haluaa ammatillisesti kehittyä (ks. esim. Eteläpelto & Vähäsantanen 2006). Narratiivisessa tutkimusotteessa käytetään laajalti käsitettä narratiivinen identiteetti. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilö rakentaa narratiivista identiteettiään omaa elämäänsä kuvaavien kertomusten kautta. (Ks. esim. Giddens 1991, 76; Holstein & Gubrium 2000).

Tutkimuksen kerronnalliset haastattelut (ks. Hyvärinen & Löyttyniemi 2005) alkoivat pyynnöllä: "Kerro, miten sinusta on tullut ammattikorkeakoulun yliopettaja/lehtori?" Kukin haastateltava sai aloittaa kertomisen haluamallaan tavalla, mutta haastattelija saattoi tarvittaessa esittää täsmentäviä lisäkysymyksiä. Ricoeurin (1981) viitaten Hyvärinen (2005, 200) pitää narratiivisena peruskysymyksenä, "miten jostakin on tullut jotakin". Aineistoanalyysi perustui temaattiseen sisällön analyysiin (ks. esim. Kohler Riessmann 2008). Aineiston tulokinnassa käytettiin murroksen käsitettä (ks. Filander 2000; Humpreys & Brown 2002; Vähämäki 2003; Kuittinen 2008).

Tuloksia

Tutkimuksen perusteella voi todeta, että musiikin alan ammattikorkeakoulutuksen rakentaminen on toteutettu eri koulutusyksiköissä hyvin eri tavoin. Tämä koskee esimerkiksi suhtautumista siirtymävaiheessa opettajien kelpoisuusvaatimuksiin, organisaatio- ja tilajärjestelyihin, opetuksen oston, T&K-työn määrittelyyn, työajan käyttöön ja musiikkialan koettuun arvostukseen omassa organisaatiossa. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että ei voida kovinkaan yleistäen puhua

ammattikorkeakoulujen musiikin alan koulutuksesta, sen sijaan on erilaisia tapauksia.

Siirtymävaihe konservatorioista ammattikorkeakouluihin

Siirtymävaiheen haasteista 1990-luvun lopulla opettajien kertomana käy ilmi esimerkiksi henkilöstön jakautuminen "vuohiin ja lampaisiin", kun vain osa henkilöstöstä sijoittui uuteen organisaatioon. Tämä aiheutti jännitettä henkilöiden ja organisaatioiden välillä. (Suuri osa henkilöstöstä jatkoi perustana olleessa konservatoriossa, koska korkeimman asteen musiikin opetus oli pieni siivu konservatorion koulutustehtävää, josta lasten ja kouluikäisten nuorten koulutus muodosti valtaosan.) Siirtymävaiheessa kelpoisuuksia vaadittiin eri yksiköissä eri tavoin: toisaalta konservatoriossa aiemmin toimineelta yliopettajalta ei vaadittu ammattikorkeakoulun yliopettajan virkaan lisensiaatin tai tohtorin tutkintoa. Toisaalta jossakin yksikössä tällainen vaatimus oli. Erilaiset käytännöt saattoivat herättää hämmennystä – valtakunnallisia linjauksia ei ollut.

Opetuksen tilaratkaisut oli toteutettu vaihtelevasti. Joissakin yksiköissä edettiin pian siirtymävaiheen jälkeen olosuhteisiin, joissa ammattikorkeakoulun musiikin koulutukselle saatiin omat tilat, jotka olivat mahdollisesti jonkin toisen ammattikorkeakouluyksikön yhteydessä. Toisaalta käytäntönä saattoi olla myös ratkaisu, jossa ammattikorkeakoululla ja konservatoriolla oli yhteiset tilat. Tällöin saattoi ilmetä jännitettä tilojen käytöstä ja esimerkiksi tilakuluja voitiin pitää organisaatioiden välisenä "lyömäaseena". Myös opetuksen ostokäytännöt olivat erilaisia. Joissakin ammattikorkeakoulussa voidaan edelleen ostaa konservatorion opettajien virkatyötä. Toisaalta joissakin organisaatioissa virkatyötä voitiin aluksi vaihtaa keskenään, mutta tästä käytännöstä oli jouduttu luopumaan byrokraattisista syistä. Usein ongelmana koettiin ATK-järjestelmät, jotka eivät tue musiikin koulutuksen erityistarpeita.

Opettajien koulutusvaatimukset, työaika ja työn sisältö

Siirtymävaiheessa jotkut opettajat veloitettiin jatkokoulutukseen (lisensiaatti/tohtori). Toisaalta jotkut opettajat hakeutuivat vapaaehtoisesti joko suorittamaan pedagogisia opintoja (35 ov/60 op) ja/tai akateemiseen jatkokoulutukseen. Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet täydennys- tai jatkokoulutautuneet opettajat pitivät aikuisopintojaan erittäin hyvinä. Niiden kautta he tunsivat ammattitaitonsa laajenneen ja syvenneen ja oman organisaation kehittämisvalmiuksien parantuneen. Ylipäänsä lisäopinnot toivat voimaantumisen ja arvostuksen tunnetta koko amk-organisaation tasolla.

Ammattikorkeakoulussa työmäärän koetaan lisääntyneen selvästi, ja tässä yhteydessä harva muisti mainita, että palkkaus on parantunut. Työn sisällöissä nähdään selkeä muutos. "Substanssia" (instrumenttiopetusta) on vain osa, minkä osalta opettajat kokevat osaavansa työnsä hyvin. Toisaalta työ sisältää runsaasti uudenlaisia töitä, jotka ovat hallintoa ja kehittämistä, ATK-taitoja ja aina uusia tehtäviä, joihin ei ole koulutusta. Vanha koulutus ei vastaa uusia tehtäviä ja

työrauhaa kaivataan. Opettajat kokivat oman taiteellisen työn resursoinnin hyvin pieneksi (60–200 tuntia lukuvuodessa).

Yliopettajien työn kirjon ääripäät vaihtelivat paljon eri yksiköissä. Yliopettajalla saattaa olla joko runsaasti hallinnollisia töitä tai niitä ei ole juurikaan, jolloin työ on hyvin instrumenttiorientoitunutta. Toisaalta yliopettajalla voi olla T&K-tehtäviä jopa koko ammattikorkeakoulun tasolla tai yliopettaja ei ole T&K:n kanssa missään tekemisissä.

Tämän tutkimuksen mukaan on musiikin koulutuksen yksiköitä, joissa taiteellista työtä ei tunnisteta T&K-työksi. Koko ammattikorkeakoulun tasolla kriteeriksi on määritelty tieteellisen T&K:n vaatimus. Haastatellut opettajat kokevat T&K-käsitteistön vaikeaksi ja osaamisensa puutteellisenä: ei osata kirjoittaa "sillä kielellä kirjoitettua anomusta".

Musiikin koulutuksen asema koko ammattikorkeakoulussa

Musiikin koulutuksen asema koko ammattikorkeakoulussa koetaan hyvin eri tavoin eri paikoissa. Parhaimmillaan se nähdään arvostettuna ja resursoituna alana, mutta toisaalta kokemuksena voi olla arvostuksen puute koko organisaation tasolla. Joissakin yksiköissä musiikin ala nähdään marginaalisena, mutta tarvittaessa, esimerkiksi juhlatilaisuuksissa, se halutaan esille. Pahimmillaan koko musiikin alan olemassaolon koetaan olevan suorastaan vaakalaudalla. Tulossa olevien rakennemuutosten vaikutukset ovat huolena toiminnan taustalla.

Tämän tutkimuksen valossa musiikin alan asema ja opettajien kokemukset eri ammattikorkeakouluissa näyttävät hyvin kirjavilta. Koulutusyksiköt ovat koko organisaation näkökulmasta pieniä ja työmäärä koetaan suurena. Jatkuvat uudet velvoitteet ("kehittäminen") tekevät työstä hektisen. Osassa tapauksista musiikin alan asema näyttää huolestuttavan heikolta sekä organisaatiossa koetun arvostuksen että resursoinnin puolesta. Koska musiikin koulutusyksiköt ovat pieniä verrattuna aiempiin musiikin alan työyhteisöihin esimerkiksi konservatorioissa – opettajalla on mahdollisesti yksi tai jopa ei yhtään oman instrumentin tai instrumenttiryhmän päätoimista kollegaa – keskustelun ja yhteisöllisyyden tarve tulee esille. Toisaalta parhaimmillaan osassa yksiköistä musiikin koulutus näyttää onnistuneen hyödyntämään hyvin uuden organisaation tarjoamia palveluja ja monenlaisia uusia resursseja

Pohdinta

Suomalaisessa musiikin koulutuksessa on eletty suuri muutosvaihe viimeisen kymmenen vuoden aikana. Musiikin ammatillisen korkea-asteen rakennemuutos on toteutettu. Samalla ollaan menossa kohti uusia rakennemuutoksia, joiden sisällöstä ei tunnu tällä hetkellä olevan ainakaan kovin tarkkaa tietoa. Nykykeskustelua leimaa jonkinasteinen huoli musiikin koulutuksen olemassaolosta. Opetusministeriön helmikuussa 2008 antaman tiedotteen mukaan korkeakouluverkoston rakenteellisen kehittämisen tavoitteena on, että

korkeakouluja ja yksiköitä on vuonna 2012 nykyistä vähemmän ja ne ovat taloudellisesti vahvempia. (Ks. http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2008/02/rakenteellisen_suuntaviivat.html.)

Opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2007 - 2012 (Koulutus ja tutkimus vuosina 2007 - 2012. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9, 75) mukaan musiikin ammattikorkeakoulutuksen aloituspaikkoja ollaan jonkin verran vähentämässä vuoteen 2012 mennessä.

Viime vuosina julkinen sektori ja myös koulutusorganisaatiot ovat joutuneet murrosvaiheeseen, jossa työntekijät voivat aiheellisesti kysyä, millaista osaamista työssä tarvitaan ja arvostetaan. Filanderin (2000) mukaan tällainen tilanne johtaa siihen, että työntekijät rakentavat uusia merkityksiä ja oikeutuksia työlleen. Työelämän murroksessa tarvitaan toimijoita, jotka voivat omaksua muutoksia (Filander 2000). Nykyaikana työurat näyttävät rajattomilta. Vähämäki (2003) onkin nostanut esiin ajatuksen ristiriitaisten identiteettien rakentamisesta: työelämä näyttää olevan jatkuvassa hälytystilassa, jolloin yksilön ei tulisi olla liian kiinnittynyt tiettyyn ammattiin tai taitoon ollakseen avoin muutoksille. Humpreys & Brown (2002) kirjoittavat, että organisaatioon liittyvät identiteetit muotoutuvat siitä, mikä organisaatiossa on olennaista ja ainutlaatuista ja toisaalta vakaata. Yksilön samastuminen omaan organisaatioonsa perustuu pitkälti oman ja organisaation arvojen ja toimintamallien vertailuun. Mikäli yksilö näkee arvoissa samankaltaisuutta, on samastuminen luontevampaa. Tämän tutkimuksen perusteella voi todeta, että musiikin alalla työelämän murrokseen on mukauduttu hyvin eri tavoin.

Ammattikorkeakoulu-uudistuksen mukanaan tuomia opettajien työn uusia haasteita on tutkittu monilla aloilla jo usean vuoden ajan, mutta musiikkialalla tällaisia tutkimuksia ei ole tehty. Edellä kuvatut uudet osaamistarpeet, etenkin menetelmällisen osaamisen suhteen, ovat hyvin monitahoisia ja laajoja. Voidaan kysyä, tarvitsevatko musiikin alan ammattikorkeakouluopettajat kaikkia näitä tietoja ja taitoja voidakseen hoitaa virkatöitään siten kuin laki ja asetus edellyttävät. Toisaalta voidaan todeta, että viralliset tuloksellisuutta arvioivat mittarit ovat täsmälleen samat kaikilla koulutusaloilla. Esimerkiksi Tilastokeskus mittaa vuosittain opettajien tekemän T&K-työn määrää ja opettajien koulutustasoa. Toisin sanoen musiikin alan tuloksellisuutta mitataan täysin samoilla mittareilla kuin muidenkin alojen.

Muun muassa nykyisten kelpoisuussäännösten johdosta ammattikorkeakouluissa toimivat musiikin alan opettajat ovat kouluttautuneet tai kouluttautuvat maamme ainoassa musiikkiyliopistossa Sibelius-Akatemiassa. Musiikin alan korkeakoulutuksessa työskentelevien opettajien työn sisällöt ja kehittämistarpeet ovat muuttuneet erittäin paljon viimeisten 20 vuoden aikana. Tämä saattaa asettaa haasteen myös Sibelius-Akatemiassa annettavalle koulutukselle. Voidaan kysyä, missä määrin opettajien uudet työnkuvat tulee ja voidaan ottaa huomioon musiikkiyliopiston opetussuunnitelmatasolla ja pitäisikö erilaisten uusien osaamisalueiden kohentamiseen järjestää sellaista täydennyskoulutusta, joka kohdentuisi nimenomaan musiikin alan kouluttajille. Haasteellista on myös, miten laaja-alaiseksi musiikkialan yliopistotutkintoa ylipäänsä voi laventaa. Vuoropuhelua

ammattikorkeakoulukentän ja yliopistotason koulutusta tarjoavien tahojen kesken olisi syytä entisestään tehostaa.

Lähteet

Asetus ammattikorkeakouluista 352/2003.

Asetus musiikkioppilaitosten valtionavustuksesta 486/1977.

Auvinen, P. 2004. Ammatillisen käytännön toistajasta monipuoliseksi aluekehittäjäksi? Ammattikorkeakoulu-uudistus ja opettajan työn muutos vuosina 1992 - 2010. Väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopisto.

The Conservatories of Finland 1997. Report of the International Evaluation Team. National Board of Education. Helsinki: Yliopistopaino.

Filander, K. 2000. Kehittämistyö murroksessa: sitoutuminen, sopeutuminen ja vastarinta julkisella sektorilla 1990-luvulla. Acta Universitatis Tamperensis 777. Tampere.

Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2006. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Eteläpelto, A. & Onnismaa, J. (toim). Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Vantaa: Kansanvalistusseura.

Giddens, A. 1991. Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age. Padstow: Polity Press.

Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. 2000. The self we live by – Narrative identity in a postmodern world. New York: Oxford University Press.

Humphreys, M. & Brown, A. 2002. Narratives of Organizational Identity and Identification: A Case Study of Hegemony and Resistance. Organization Studies 23:3. s. 421 - 447.

Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Jaatinen, P. 1999. Synergian siemenet ja torajyvät. Tutkimus monialaisen ammattikorkeakoulun organisaatiokulttuurista. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Kohler Riessmann, C. 2008. Narrative Methods for the Human Sciences. Thousand Oaks: Sage Publications.

Konservatoriotyöryhmän muistio 1993. Ammatillisten musiikkioppilaitosten kehittäminen. Opetushallituksen julkaisusarjat. Kehittämissarja 22/1993. Helsinki: Painatuskeskus.

Koulutus ja tutkimus vuosina 2007 - 2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9.

Kuittinen, M. 2008. Organisaatio identiteetin muokkaajana. Teoksessa Kuusela, P. & Kuittinen, M. (toim.) Organisaatiot muutoksessa. Kuopio: UNIpress.

Laakkonen, R. 1999. Ammattikorkeakoulureformi ja opettajien työn muutos. Opettajien käsityksiä ammattikorkeakoulukokeilun toteuttamisesta Keski-Pohjanmaalla vuosina 1993-1997. Väitöskirja. Vaasa: Acta Wasaensis 67.

Laki ammattikorkeakouluista 351/2003.

Lampinen, O. 2000. Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Lampinen, O. & Savola, M. 1995. Ammattikorkeakoulujen syntyvaiheet Suomessa. Teoksessa Lampinen, O. (toim.). Ammattikorkeakoulut – vaihtoehto yliopistolle. Helsinki: Gaudeamus.

Opetusministeriö. Tiedote. 2008. Saatavissa:
http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2008/02/rakenteellisen_suuntaviivat.html.

Raivola, R., Kekkonen, K., Tulkki, P. & Lyytinen, A. 2001. Producing competencies for learning economy. Sitra Reports series 9.

Ricoeur, P. 1991. Narrative identity. In Wood, D. (Ed.) On Paul Ricoeur. Narrative and interpretation. Chicago: Chicago University Press. s. 188 - 199.

Tiilikkala, L. 2004. Mestarista tuutoriksi. Suomalaisen ammatillisen opettajuuden muutos ja jatkuvuus. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vähämäki, J. 2003. Kuhnurien kerho: vanhan työn paheista uuden hyveiksi. Helsinki: Tutkijaliitto.